

Kerkdienst in de serie 'Sta op en ga!' van zondag 6 mei 2018, gehouden in de
Hooglandse kerk te Leiden. Voorganger: ds. Margreet Klokke

O God, Als wij
onze ogen sluiten
klinkt elke stilte
hetzelfde.
Maar elke stilte
voelt wel anders.
Er is stilte
die ruimte geeft
en stilte
die beklemmend
werkt.
Er is stilte
die uitnodigend is
en stilte
waar dreiging van
uitgaat.
Hier in dit huis
waar nog de wolk
gebeden hangt
van wie ons
zijn voorgegaan
zoeken wij stilte
die ruimte geeft
om in te keren
in onszelf
en ons om te keren
tot u;
want dat hebben wij
zo nodig
ruimte voor
inkeer en omkeer
in deze
lawaaierige tijd.
Daarom bidden wij:
KYRIE...

Als wij
onze ogen sluiten
klinkt elke stilte
hetzelfde.
Maar elke stilte
voelt wel anders.
Er zijn
pijnlijke stiltes
en weldadige stiltes.
Er zijn stiltes
om te snijden
en stiltes
om te koesteren.
Dat hangt af
van onze verhouding
tot elkaar
van hoe wij
met elkaar zijn.
Hier in dit huis
waar nog de wolk
gebeden hangt
van wie ons
zijn voorgegaan
zoeken wij
stilte die verbindt,
die ons tot
inkeer brengt
in onszelf
en omkeer
naar elkaar toe.
Daarom bidden wij:
KYRIE...

O God,
Wij beseffen
dat stilte kostbaar is.
In stilte
kan iedereen
denken wat hij wil,
is iedereen vrij.
En bovendien -
hoe stiller wij zijn
hoe meer wij horen
zoals bijvoorbeeld
een merel
die fluitend
de morgen begint.
Stilte is kostbaar
en kwetsbaar,
het kan elk moment
kapot
iedereen kan het
met een enkele
schreeuw
verstoren.
Dat wij ons
ook buiten dit huis
blijven oefenen
in stil zijn
als eerbetoon
aan alles
dat ons eigen
kleine leven
verre te boven gaat,
daarom bidden wij:
KYRIE..

Preek over Jona 2: - 3: 2 (vertaling Karel Deurloo) en Matteüs 38-40

De hoofdpersoon van het verhaal dat zonet gelezen is, heeft bij zijn geboorte een veelzeggende naam gekregen. Jona – dat betekent duif, postduif. Er schuilt met andere woorden een boodschapper in hem. Een profeet. Iemand die, in de beste traditie van Israël, de mensen oproept zich om te keren tot God en tot elkaar. Maar of wat er in hem zit er ook uit gaat komen, of Jona zijn bestemming zal vinden – dat is nog maar de vraag. En dat is altijd de vraag, kun je tussen de regels van zijn verhaal door lezen. Het is altijd maar de vraag, of er uit de mens komt wat er in hem zit, of het licht dat de Eeuwige in hem gelegd heeft ook gaat schijnen voor de mensen...

Op een dag is het ineens zover, dat Jona zijn naam kan gaan waarmaken. Hij hoort tegen zich zeggen: *Sta op, ga naar Ninivé, die grote stad en roep tegen haar! Want opgestegen is hun kwaad voor mijn aangezicht.* Ninivé. Die bekende stad in het Midden Oosten was al verwoest, in de tijd dat het boek Jona geschreven werd. Ze lag al onder het zand, waar archeologen haar later uit hebben opgegraven. Ninivé is voor de verteller van het boek Jona dan ook eerder een begrip, een beeld, dan een werkelijke stad. Die grote stad – voor hem kan dat overal zijn waar het kwaad opstijgt voor het aangezicht van de Heer. Dat kan hier in Leiden zijn of in Amsterdam. In Jeruzalem of in Teheran. In Pyongjang of Seoul. Als het woord ‘groot’ er maar op van toepassing is. Want dat typeert de stad. Ninivé, die grote stad: dat is die plaats in ons leven, waar er een grens bereikt is. Een plaats waar de maat vol is. Zo kan het niet langer, voel je als je er bent. Dit kan alleen maar verkeerd aflopen. Elk van ons kent die plaats. Soms is het een stukje van je eigen leven. Soms lees je erover in de krant. Het is die plaats in ons leven, waarvan je denkt: dit gaat alle perken te buiten. Iemand moet iets doen. En soms is er dan een innerlijke stem, die zegt: je bent zelf de aangewezen persoon... *Roep tegen haar!* Hoort Jona tegen zich zeggen. Nu kan hij worden wie hij is. Duif, postduif. Hij kan de mensen in ‘die grote stad’ oproepen zich om te keren tot God en tot elkaar.

Maar wat doet hij? Hij staat op en gaat precies de andere kant op. Hij scheept zich in, op een boot die naar het Westen vaart. Dat is de grap van dit verhaal. De profeet die moet oproepen tot omkeer, heeft zelf nog een oefening in omkeer te doorstaan...

Jona vlucht weg van de innerlijke stem, die zegt: ‘Jij kunt iets betekenen, voor die grote stad.’ Waarom, dat zegt de verteller hier niet. Je kunt er alleen maar naar raden. Ik kan me voorstellen, dat hij opziet tegen de verantwoordelijkheid. Dat hij er geen zin in heeft, die op zich te nemen. Wat heeft hij er ook mee te maken, dat het verkeerd gaat in Ninivé? De mensen daar horen niet tot zijn volk. Laten ze zelf hun eigen problemen oplossen! Hij gaat scheep en krult zich op in het ruim om maar nergens meer aan te hoeven denken. Maar vreemd, dat helpt niet. Er komt een grote wind en een grote storm. En de zeelieden vrezten met grote vrees. Elke keer laat de verteller dat woord ‘groot’ terugkomen, alsof hij

wil zeggen: Je kunt je verantwoordelijkheid niet ontlopen. Je kunt de stem van God niet ontvluchten. Dat is in elk geval de conclusie die Jona ten slotte trekt. Dan geeft hij zich gewonnen en zegt tegen de zeelieden: *Gooi me maar in de zee. Ik weet: door mij is deze grote storm over jullie.* Vluchten kan niet meer. Daar gaat hij, van je één, twee, drie...

Het hele eerste hoofdstuk van zijn verhaal heeft Jona zo geprobeerd om de Eeuwige van zich af te schudden. Maar wat blijkt? Deze is hem nabij gebleven. Als de profeet kopje onder gaat, zet hij *een grote vis in, om hem op te slokken.* Hoort u dat? Alweer dat woordje ‘groot’. Het is weliswaar beter in de buik van de vis dan in het water. Jona heeft er een klein stukje vaste grond gevonden te midden van de woedende zee. Maar een fijne verblijfplaats is het niet. Het is daar binnen geen warme en beschermde plaats, zoals je bed dat kan zijn. De sfeer daar binnen heeft meer iets van de kale cel van een monnik. Er is niets dat hem afleidt van zichzelf. Hij komt er zichzelf levensgroot tegen. Hij maakt er mee, wat mystici de donkere nacht van de ziel noemen. Vluchten kan niet meer. Jona kan geen kant meer op. Hij kan alleen nog een reis naar binnen maken. Hij kan alleen nog bidden. Bidden – dat is ook eigenlijk het tegenovergestelde van vluchten. Want er zit geen vooruitstreven in, geen verder komen, geen gerichtheid op straks als je bent waar je wezen wilt. Er hoort geen spanning bij, tussen de schouders. Bidden is hier zijn, zoals je bent. Het is stilstaan en de situatie zoals die is erkennen, terwijl alles open en bloot komt te liggen. Bidden is blijven, bij wat er is. Het is omdat vluchten niet kan, in de grote vis, dat er voor Jona niets anders meer op zit dan bidden.

Nood leert bidden, zeggen ze. En dat is ook zo. Want zolang alles goed gaat blijf je rennen van hier naar daar. Dat hoort bij deze tijd. Het is pas als er iets gebeurt, met je lijf of met je familie of met je werk, dat je stil wordt gezet en aan bidden denkt. Dat is niets, om je voor te schamen. Er zit geen luchtje aan dit bidden uit de diepte. Alsof dat opportunistisch zou zijn. Want zo gemakkelijk is dat ook nog helemaal niet. Het is heel goed denkbaar, dat er in het verdriet en de angst en de vertwijfeling geen woorden gevonden worden. Dat je sprakeloos bent. En je eigenlijk iemand anders zou moeten vragen om voor jou te bidden. En misschien moet je het eigenlijk ook al een beetje geleerd hebben. Moet er een zeker voorwerk zijn gedaan, wil de nood je inderdaad kunnen leren bidden. Want kijk maar naar Jona. Hij heeft zelf ook geen woorden voor zijn situatie. Er komen woorden van anderen bij hem op. Hij hoorde ze als kind, als hij met zijn vader naar de tempel ging. Het zijn psalmteksten. Hij zegt ze niet in hun geheel op. Losse flarden ervan komen in hem boven.

In mijn nood roep ik de Heer aan

en hij antwoordt mij – dat is psalm 120

Uit het rijk van de dood schreeuw ik om hulp.

U hoort mijn stem! – dat is psalm 22, en psalm 31.

U slingerde mij de diepte in, naar het hart van de zee.

*Door kolkend water ben ik omgeven,
zwaar slaan uw golven over mij heen – dat is psalm 42.*

En er volgen nog flarden uit psalm 18, 88, 116, 142 en 143. Hij weeft al die losse stukjes tekst aan elkaar. En zo ontstaat er een nieuwe psalm. De psalm, het gebed uit de diepte van Jona. Nood leert bidden, ja. Maar je moet het dan misschien toch al wel een beetje geleerd hebben. Taal hebben, voor wat je overkomt. Zinnen, die betekenis kunnen geven aan wat je meemaakt. Jona heeft dit soort woorden in zijn bagage. Toen hij ze als kind hoorde, begreep hij ze misschien niet eens. Maar nu wel. Door de omstandigheden. Dat kun je horen. Ze zijn doorleefd.

*Naar de tenen der bergen was ik afgedaald, de aarde –
haar grendels over mij dicht, voor altijd.
Maar gij deed mijn leven uit de groeve opstijgen,
JHWH, mijn God!*

Zoals Jona in de buik van de vis in zijn traditie woorden vindt voor wat hij meemaakt, doet hij mij denken aan wat ik hoor op de ontmoetingsavonden die ik hier nu heb, in deze kerk, om kennis te maken. U weet vermoedelijk, dat ik deelnemers aan deze bijeenkomsten vraag om een tekst, lied of muziekstuk mee te nemen dat hen inspireert of als het moeilijk is overeind houdt. Daarbij komt er van alles op tafel. Maar ook psalmteksten. Psalm 25, die altijd door grootmoeder gezongen werd voor het slapengaan. ‘Here maak mij uwe wegen, door uw woord en Geest bekend’. Psalm 90, die vroeger altijd gelezen werd op oudejaarsavond. ‘God Gij zijt ons een toevlucht geweest van geslacht op geslacht.’ Kostbare teksten als deze kunnen inzinken, tot op de bodem van je ziel, om weer op te komen als je ze nodig hebt. Dat hoor ik, in die ontmoetingen. Wat is het hebben van een zekere traditie dan toch belangrijk. Woorden, gebaren, liederen die vorm geven aan je levensovertuiging - die helpen. Ik moet nu ook denken aan een verhaal, dat deze week op mijn pad kwam. Het speelt zich af in de oorlog, waar we in de afgelopen twee dagen allemaal weer bij stil gestaan hebben. Het is 1942. Iemand bevindt zich toevallig op het Jonas Daniël Meijerplein in Amsterdam. Hij ziet het volgende gebeuren: Er is zojuist een razzia gehouden in de stad. Een groep van ongeveer honderd Joodse mannen zit op het plein bij elkaar, angstig te wachten op wat komen gaat. De gevangenen worden onder schot gehouden. Omdat het wachten ook de soldaten lang duurt, bedenken ze iets. Ze bevelen de Joodse mannen hun gebedsmantel en gebedsriemen uit hun in haast gepakte tas te halen en ze om te doen. Dat ziet er lekker belachelijk uit, in de ogen van de nazi's. Ze bespotten hen. Maar toen ik dat zag, zei degene die hier getuige van was, wist ik dat de Joodse mannen op het plein hier juist kracht door kregen. In de buik van de vis kregen zij een vorm aangereikt, die hen hielp. Met hun gebedsmantels aan, konden zij gaan staan in

hun traditie. Zij konden bidden, misschien zelfs wel voor degenen die hen vervolgden.

Wat is het hebben van een zekere traditie dan toch belangrijk. Woorden, gebaren, liederen die vorm geven aan je levensovertuiging – die helpen. In de buik van de grote vis krijgt Jona grote hulp, van de traditie van zijn volk. Terwijl hij de oude woorden daaruit aan elkaar rijgt tot een eigen, nieuw lied, verandert zijn kale monnik-cel voor je gevoel langzaam in een kathedraal als deze. Al zuchtend, roepend en zingend vat hij moed. Hij is weliswaar weggevlucht van voor het aangezicht van de Eeuwige. Maar deze heeft hem niet verlaten. Dat merkt hij in de buik van de vis. Hij ervaart het. God woont, waar men hem binnenlaat, heeft de Joodse filosoof Martin Buber eens gezegd. Als Jona in het donker zijn hart op een kier zet, trekt de Eeuwige weer bij hem in. En zo eindigt zijn gebed met een lofzegging:

*Onder luide dank zal ik u slachtoffers brengen
geloften die ik heb gedaan, zal ik inlossen.
De bevrijding is van JHWH!*

Het is dan intussen de derde dag. De dag van de opstanding. Dat is het moment, waarop de heer spreekt tot de grote vis. En die spuwt Jona op het droge. Zo gaat dat, weet de verteller. De donkere nacht van de ziel voert naar het licht. *Sta op*, hoort Jona dan opnieuw tegen zich zeggen, *en ga naar Ninive, die grote stad...* En of deze profeet, die van omkeer moet spreken, zich nu zelf nog een beetje omkeert - dat hoort u een volgende keer. Amen.

Bronnen:

Karel Deurloo, Jona p. 42 ev

Hans Korteweg, *Sta op en ga* p. 44 ev

Thom Naastepad, Jona p. 36 ev

Gebed: volgende bladzijde

NB Wanneer u vaker inspiratie vindt in onze preken en gebeden, stellen wij u voor om eens een gift over te maken aan NL30INGB0000111806 t.n.v. Penningmeester Leidse Binnenstadsgemeente. U steunt ons werk ermee, hartelijk dank!

Eeuwige
U danken wij.
Want hoe wij u ook
uit de weg kunnen
gaan,
u blijft ons volgen.
Hoe wij ons ook
doof proberen te
houden
voor uw stem
u blijft ons herinneren
aan wat ons
te doen staat.
Uw liefde vindt ons
langs verborgen
wegen.

Wij bidden
voor die momenten
in ons leven
waarop onze
zelf gekozen wegen
doodlopen
en wij als Jona
in de buik
van de grote vis
terecht komen.
Mogen er
op dit diepste punt
woorden in ons
opkomen
die ons helpen bidden
en gronden
in onze verhouding
tot u.

Wij bidden
voor mensen
die deze week
herinnerd zijn
aan momenten
van lang geleden
waarin zij
door de oorlog
terecht kwamen
in de buik
van de grote vis.
Mag die herinnering
voor hen niet
te donker zijn,
dat zij niet
vergeten hoe
na de nacht
de morgen kwam.
Mogen zij,
en wij met hen,
vertrouwen
in het teken
van Jona;
in nieuw leven
opstanding
door de kracht
van uw Geest
van liefde.

Wij bidden
voor mensen
die zich op dit
moment voelen
als in de buik
van de grote vis
in een tussenstaat
van onzekerheid
onbeslistheid
vertwijfeling
en angst.
Voor wie nu met
oorlog te maken
hebben en er grote
verliezen door lijden
en voor wie
geen vrede kunnen
sluiten
met zichzelf.
Voor wie leven
in het volle besef
van hun
kwetsbaarheid
door verlies van
kracht in hun lijf
of door vermindering
van kracht
in hun geest.
Voor al die
momenten waarop wij
door de diepte gaan
bidden wij
dat er woorden,
gebaren of symbolen
in ons opkomen
die ons kunnen dragen
en helpen opstaan.

In de stilte ...
Onze Vader

